

Оксана Ляшевич-Депутат, перекладач відділу міжнародних відносин
Львівської державної музичної академії
ім. М. Лисенка

ОСОБЛИВОСТІ ХОРОВОГО РУХУ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ

У статті йдеться про витоки хорових товариств української діаспори у Канаді, характеризується діяльність окремих товариств, зокрема ТОУК, в становленні національних мистецьких осередків на чужині. Як конкретний приклад, розглядається діяльність українських хорів у північно-західній провінції Едмонтон. Визначаються основні соціокультурні цілі, яким підпорядковувався хоровий рух канадських українців.

Постановка проблеми. Великим надбанням української національної культури є народна пісня, у тому числі гуртовий спів, у якому знайшли своє відображення життя народу, його історія, побут, думки, мораль, світосприйняття. Гуртовий спів з часом перетворився у хорову музику, що стала найдавнішою питомою галуззю української культури. Багатство регіональних пісенних пластів, різні традиції побутового гуртового співу, а відтак століття поступу професіоналізму, робили це мистецтво природною, улюбленою формою духовної діяльності нашого народу.

Любов до пісні глибоко закорінена в нашому народі. Цю любов він узяв із собою тоді, коли помандрував у світі шукати кращої долі. Ця пісня була завжди з ним на різних етапах його життя, і цю пісню він передавав своїм нащадкам. Музична культура українського народу відзначається багатством і різноманітністю жанрів та форм. Та найважливішим серед них як за значенням, так і за популярністю є хорове мистецтво. Це невід'ємна частина нашої спадщини. Життя народу, його історія, побут, думки, сподівання знайшли свої відображення в гуртовому співі, що викристалізувало правдиві національні музичні риси. Однак, якщо щодо розвитку хорового мистецтва – як у плані композиторської творчості, так і в дослідженні самого хорового руху – на Батьківщині написані численні наукові розвідки і монографії, то хорове життя українців за кордоном практично ще не ставало об'єктом серйознішого музикознавчого дослідження. Це і визначило головну мету поданої статті – стисло окреслити соціально-духовні витоки хорового руху українців в одній з найбільш численних діаспорних громад – в Канаді, та на прикладі одного західно-канадського регіону Едмонтону проілюструвати найважливіші тенденції цього соціокультурного явища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерелознавчою базою статті стали численні

рецензії та відгуки у канадській англомовній та україномовній пресі, а також ряд збірок статей та монографій, присвячених різноплановим подіям суспільного життя українців в Канаді. При тім до проблем музичного мистецтва зверталися зовсім небагато канадських дослідників українського походження (М. Дитиняк та В. Мішалов), тож здебільшого доводились спиратися на загальні огляди духовного життя українців в Канаді, вибираючи інформацію про хоровий рух із загальної панорами.

Виклад основного матеріалу. Слід особливо підкреслити, що традиція хорового мистецтва перенеслася поза межі України буквально з першими емігрантами, і досить широко закорінилася на нових поселеннях. Вже через декілька років після заселення українськими піонерами степів Канади, виникли церковні громади. Враховуючи структуру духовного життя українців в Галичині, в якій неодмінно були присутні церква, читальня “Просвіта” і в деяких ще засновувалась школа (частіше недільна), природно було б припустити, що першими аматорськими колективами будуть церковні хори. Проте заснування українських церков у Канаді зіткнулося з рядом труднощів, серед яких насамперед доводиться згадати фактор багатоконфесійності вихідців із різних частин краю – із Західної і Східної України. Ці конфлікти привели до того, що світські форми музикування виявилися гнучкішими, аніж сакральні. Не маючи змоги повноцінно і послідовно займатись організацією церковних хорів як масового явища, українці Канади знайшли можливість розвивати свої давні і глибокі традиції в аматорській музично-хоровій діяльності.

Повертаючись до духовних потреб перших поселенців в Канаді, потрібно зазначити, що серед них були й такі, які на своїй батьківщині цікавились громадським життям, брали участь у діяльності читалень “Просвіта”, відвідували концерти. Їх не повністю задовольняли церковні громади, в яких

з перших кроків поселення почалася внутрішня боротьба. Така частина поселенців почала організовувати світські товариства, в яких можна було б проводити культурно-освітню і громадську діяльність, яка була першочергово необхідною для емігрантів, оскільки багато з них були неграмотні. Отже, головним чином світські, а не церковні хори стали фундаментом, на якому почала розвиватись професійна музична культура. Українська хорова музика сприяла духовному піднесенню не тільки слухачів, а й виконавців, єднала їх і допомагала відчувати себе одним народом, підтримувала патріотичні почуття.

Одним з перших організаторів культурно-освітньої і громадської діяльності був Кирило Генік, який прибув до Вінніпегу в 1896 р., де вже проживало кілька тисяч українських емігрантів. Саме він дав поштовх до створення читальні ім. Т.Г.Шевченка і був одним з перших ініціаторів художньої діяльності українців. Як в Галичині, перше товариство “Руська бесіда”, яке було засноване в 1861 р., так і в Канаді, перша українська читальня ім. Т.Г.Шевченка, заснована в 1899 р., брали на себе всі права і обов’язки, що визначали коло їх діяльності [1]. І потрібно зауважити, що мета, яку вони ставили перед собою, була спільна – пропагування і розвиток української музики і пісні. Відомий в той час етнограф, письменник-емігрант М.Тарновський, писав: “Де б вони не були, куди б не блукали в пошуках праці і шматка хліба, вони поверталися до рідного слова, до рідної пісні, і цей талісман не давав їм пропасти в безвістях” [4].

Присвятивши себе справі піднесення культурного і освітнього рівня селянства, товариства за допомогою провідних діячів, таких, як Сава Чернецький, Кирило Генік, Теодор Стефанік, Іван Куць, Юрій Паніщак та інших, поступово поширювали по всій Канаді мережу читалень і товариств. У них селян заохочували читати пресу, обговорювали соціальні і патріотичні питання. Популярність цих читалень зростає, коли з часом при них почали діяти хори, драматичні, музичні і танцювальні гуртки. Початок культурно-освітнього і громадського життя українських поселенців в Канаді та по всій Америці припадає на кінець XIX століття, коли на новому континенті почали створюватись перші осередки – робітничі й народні доми, читальні, школи, мистецькі товариства.

Одним з перших вагомих товариств, яке існує до сьогодні, є Товариство Об’єднаних Українських Канадців (ТОУК), яке ставило собі за мету “поширювати освіту серед його членів, вести культурну діяльність включно з плеканням мистецтва, музики і драми, набувати бібліотеки, музичні й театральні спорядження” [8]. Хоча його

нерідко, і, на жаль, справедливо, звинувачували у лівих поглядах та зв’язках з радянськими організаціями, а відтак – із відомими органами, все ж більша частина членів товариства цілком об’єктивно приклалась до розбудови суспільно-культурного життя української громади в чужинному середовищі. За приклад вони брали ті організаційні форми, які були найбільш плідними в їх рідному краї. На той час на Галичині вже існувало чотири товариства: “Руська бесіда”, “Просвіта”, “Торбан” і “Львівський Боян” за їх прикладом подібні товариства утворювались і на американському континенті.

Проте справи посувались досить повільно і не без опору. В Канаді ж на початку з репертуаром і можливостями організації концертного життя було досить важко. Лише після Першої світової війни справа потрохи зрушується з місця і починається новий, активніший етап у розвою мистецтва, в тому числі – хорового руху українців в Канаді. В ці роки українська діаспора контактує не лише з галицькими осередками, але – про що менше відомо – і з митцями радянської України, хоча ще за кілька років ці контакти практично припиняться. Взаємозв’язки ці в двадцятих роках навіть давали певний позитивний результат.

Відомо, що в перші роки радянської влади на Україні бракувало коштів на діяльність театрів, хорів, оркестрів, а особливо на видання музичних творів. Це була криза, оскільки розвиток національної культури свідомо гальмувався, а найбільш талановиті митці були репресовані і зніщені або заслані в Сибір. Допомоги українським канадцам в організації музичного життя було – з цього боку – ні від кого чекати, бракувало найнеобхіднішого. Була навіть потреба в нотному папері.

Тож попри власні проблеми, українські митці намагалися допомогти своїм братам у чужих краях. Український композитор Пилип Козицький звернувся до Екзекутивного Комітету Товаришення Український Робітничий Дім в Канаді з пропозицією допомогти у виданні музичних творів. У Києві було створено нотний фонд Музичного товариства ім. М.Леонтовича, на яке Екзекутивний Комітет перерахував 50\$ на нотний фонд для українських композиторів. За ці кошти в Україні почали друкуватись нові твори українських композиторів: М.Вериківського, Л.Ревуцького, Б.Лятошинського, Г.Верьовки та ін. Перевидавались і твори композиторів-класиків – М.Лисенка, М.Леонтовича, К.Стеценка, Я.Степового, С.Людкевича, Ф.Колесси, В.Барвінського та ін. Ці твори надсилались до Канади і поповнювали репертуар мандолінових оркестрів і хорів. Була також мета створити нотовидавничий фонд і місцеві музичні бібліотеки [5].

ОСОБЛИВОСТІ ХОРОВОГО РУХУ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ

У репертуарі концертів ТОУК здебільшого звучала рідна українська музика, тому виступи хорів мали величезне значення для українських емігрантів. Наші співвітчизники були свідомі того, що збереження рідного коріння буде духовним фундаментом для національного виховання наступних генерацій, народжених і вихованих у чужому краї, і бажали якнайкраще цьому сприяти. Недаремно перші хорові концерти були присвячені Т.Г.Шевченку – найсильнішому будителю української душі. Його гостре слово нікого не залишало байдужим. Перший концерт, присвячений Т.Г.Шевченкові, відбувся в читальні, присвяченій його імені, 1 травня 1904 р. у Вінніпезі. На зібранні в честь Великого Кобзаря згаданий вище Кирило Генік прочитав реферат про життя і творчість Т.Шевченка, Теодозія Яремій, яка в той час щойно прибула зі “старого краю”, виконала соло “Думи мої” та “Вулиця” в супроводі скрипаля Петра Угринюка, Іван Косовий виконав декілька творів на фортепіано, Степан Колтик прочитав “До Основ’яненка”. На концерті також виступав чоловічий хор. Отже, аматорські форми музикування в Канаді розпочалися саме концертом на честь Т.Г.Шевченка в Вінніпезі.

Ця добра традиція триває й дотепер, кожного року в березні влаштовуються шевченківські концерти в різних місцевостях Канади. Ще про цей чоловічий хор згадується, коли він виступав після постановки першої п’єси Гр.Цеглинського “Аргонавти”, у складі В.Деделюка, І.Каралаша, І.Далєврака, І.Корбузяка, С.Грицюка і В.Грицюка, який ще додатково виконав декілька українських пісень. Це прізвища тих піонерів, які першими підіймали українську пісню в чужинному краї. Присвята концертів була різною (ювілейні, благодійні, до відкриття різних пам’ятників чи закладів, або святкові), але головним було те, що вони єднали людей, створювали можливість національної самореалізації у сфері музики, одного з найбільш дієвих духовних чинників в національній традиції.

Часто для організації святкових вечорів ТОУК об’єднувало свої виконавські сили у різних місцевостях і влаштовувало справжні свята української музики – фестивалі, які з відомих ідеологічних причин в Україні не були не те що поширені, але навіть дозволені. Перший “Всеукраїнський фестиваль української народної пісні, музики і танцю” відбувся 15 – 16 липня 1939 р. в Торонто за рішенням Центрального Виконавчого Комітету Товариства Український Робітничо-Фармерський Дім (ЦВК ТУРФДім).

Цей фестиваль, як і всі наступні, мав велике значення не тільки в історії культурного розвитку українського народу в Канаді, але й був цінним вкладом у розвиток загальноканадської культури. У своїх статтях Матвій Шатувський писав: “Фестиваль у Торонто після висилки Дівочого мандолінового оркестру на гастролі по Канаді в 1926 і 1927 рр. є другою найбільшою подією в історії художньої діяльності ТУРФ Дім. Як боротьба українського народу в Канаді за свої громадянські права, за те, щоб з чужинницької еміграції стати неподільною частиною канадського народу, була затяжна, важка, вимагала великих зусиль і навіть жертв з боку передових, прогресивних сил українського народу з великими труднощами, з затратою великих зусиль і енергії пробивала і далі пробиває собі шлях в скарбницю загальноканадської культури” [7].

Хоча церковні хори, як зазначалося, справді стикались із значними труднощами у своїй організації, організоване життя громад проявлялося насамперед при церквах та парафіяльних товариствах. Громади будували свої Народні Доми, і перше, що поставало при тих домах, – це хори, які дуже часто ставали аматорськими (театральними) гуртками. Діяльність тих хорів у цей час обіймала не лише концертну, а й театральну царину. Як один із найяскравіших зразків хорового руху українців Канади може розглядатись осередок у Едмонтоні на північному Заході країни, знаний своєю надзвичайною активністю.

У “Пропамятній Книзі Українського Народного Дому в Едмонтоні” згадується: “Диригент мусить плекати хоровий спів, організувати добрий хор, підготовляти концерти, ставити вистави, організувати оркестри. В основному вся культурно-освітня праця спочивала на плечах диригента”¹. Композитор Михайло Гайворонський у своїй статті з 1936 р. “Наша музика в Америці” згадує: “Дуже часто провід хору спочиває у руках старокраєвих учителів, які тут стали дяковчителями, або в руках дяків, які тут мусили вести хори й вечірню школу. Ці дяковчителі вели справді піонерську працю серед старої еміграції і в розвитку українського національного життя цієї країни відіграли важливу роль. У Музиці вони були мало освічені, але в обставинах часу, в якому вони діяли, між двома світовими війнами, їхня праця з церковним хором мала деякі наслідки”².

Велике пожвавлення хорової еміграції в Канаді відбулося після припливу нової еміграції з Європи після Другої світової війни. Сюди прибули

¹ Пропамятна книга. Український народний дім. 1906–1966. Під ред. І.Ісаїв та ін. – Едмонтон: 1966. – С. 109.

² Пропамятна книга. Видана з нагоди сорокалітнього ювілею Українського Народного Союзу. Під ред. Д-р Луки Мишуги. – Джерзі Сіті: Нью-Джерзі, 1936. – С. 431.

ОСОБЛИВОСТІ ХОРОВОГО РУХУ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ

диригенти з музичною освітою, з великою диригентською практикою. Багато з них перебрали церковні хори під свою творчу опіку, інші дали початок новим хоровим колективам. В Едмонтоні, хоча і дуже короткий час, проте з плідними результатами, перебував талановитий і високоосвічений диригент Лев Туркевич, колишній диригент Львівського оперного театру та репрезентативного на еміграції чоловічого хору "Вагра". Він за короткий час із хором Народного Дому поставив "Вифлеємську ніч" І.Я.Луцка, оперу "Катерина" Миколи Аркаса, п'єсу "Ой не ходи, Грицю" Михайла Старицького. Переїхавши до Торонто, став диригентом новоствореного чоловічого хору "Прометей", Жіночого хору "Чайка". Там же організував два вокально-симфонічні концерти (1951, 1952). У Монреалі постає хор "Україна" під керівництвом Нестора Городовенка, колишнього мистецького керівника капели "Думка" в Києві³.

В Едмонтоні 1953 р. виникає чоловічий хор "Дніпро", якого співзасновником і диригентом став Роман Солтикевич – уродженець Лемківщини, який студював музику та хорове мистецтво у Вищому Музичному інституті ім. М.Лисенка у Львові. Ще в Україні організував великий мішаний хор, який прославився на Сяночині, а також керував студентським хором у Кракові. У повоєнних часах керував хором в'їжків в Австрії. Прибувши до Едмонтону 1951 р., як уже згадано, в 1953 р. організував чоловічий хор "Дніпро". Крім того, саме Солтикевич керував хорами української католицької катедри Св. Йосафата, відтак української православної катедри Св. Івана та молодіжним хором СУМК при катедрі Св. Івана⁴.

Хор "Дніпро" був побудований на понадконфесійній та організаційній основі з власним статутом, який поклав собі за мету плекати рідну пісню та пропагувати її серед наших іншомовних громадян. Хор вирішив своїми виступами збагачувати різні громадські імпрези, спеціально організовані Комітетом Українців Канади, тобто обслуговувати свою громаду, підготувати окремі концерти з різною програмою, а також виступати в радіо- та телепрограмах.

Суспільно-патріотична функція хорів у Канаді була чи не найпотужнішим стимулом до їх інтенсивного розвитку і професіоналізації. Сама

практика Шевченківських свят, що не мала періодичності їх організування до "круглих дат", а відбувалася щорічно, не має аналогів у жодній іншій культурі.

Ця хороша традиція продовжує своє існування й тепер, беручи свій початок з Галичини, де щорічні Шевченківські концерти започатковано ще з 1865 р. Варто звернути при тім увагу, що як в Україні, так і в Канаді, програми цих вечорів не передбачали обмеження лише зразками національної музики, творами українських композиторів. Навпаки, українці в Канаді, як і в Україні ставили собі за мету розвивати у найширших кіл слухачів свідомість вартісності української музичної спадщини в європейському контексті.

Висновки. Підсумовуючи ескізний нарис хорового руху українців в Канаді, особливо слід наголосити, що українська громада в Канаді ставила собі за мету не тільки задовольняти мистецько-культурні потреби українсько-канадського суспільства, а й намагатися гідно представляти українське музичне мистецтво канадській публіці, заявляючи про права на її існування та розвиток, що в умовах бездержавності українського народу мало подвійно велике значення, бо виконувало цим ще більш важливу соціально-патріотичну функцію – представлення культури окремої нації.

1. *Волинський Й. Музична культура Галичини 60-років 19 ст. // Живі сторінки української музики. Статті, дослідження, публікації. – К: Наукова думка, 1965. – С. 63.*

2. *Історія української музики. т.1, С.172.*

3. *Йосиф з Бошиова. "З Покуття", "Зоря галицька" 1852 р.*

4. *Кравчук П. "Наша сцена", 1981 р. С. 128.*

5. *Кравчук П. "Наша сцена", 1981 р. – С.167.*

6. *Лисько Зиновій. Піонери музичного мистецтва в Галичині. – Львів-Нью-Йорк: Видавництво М.П.Коць, 1994 р – С.20.*

7. *"Народна газета", Торонто, 18 березня 1939 р.*

8. *Статут Товариства Об'єднаних Українських Канадців. Торонто, 1948 р., – С.3*

³ Див: Списцензурованих українських п'єс, дозволених владою до вистави. – Вид. Тов-ва "Просвіта" у Львові, Ч. 756. – Львів: 1929.

⁴ Найбільш повна інформація про українські хори в Едмонтоні міститься у збірках Західноканадський збірник, ч.3, упорядник Яр Славутич. – Едмонтон, 1998, а також в попередніх аналогічних збірках за 1973 та 1982 рр. тав: На шляху до національної єдності. Ювілейний збірник УНО Канади. – Торонто, 1932–1982. Т.1, Ч. 2 під ред. З Книш. – Торонто, 1982.